

De creatione hominis sermo primus

ΟΜΙΛΙΑ Α

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΟΜΟΙΩΣΙΝ

Παλαιοῦ χρέους ἔκτισιν ἀποπληρώσων ἤκω, οὗ τὴν ἀπόδοσιν ἀνεβαλόμην οὐκ ἀγνωμοσύνη προαιρέσεως ἀλλ' ἀσθενεία σώματος, χρέος ἀναγκαιότατον καὶ ὀφειλόμενον ὑμῶν τῇ ἀκροάσει. καὶ γὰρ ἂν εἴη ἄδικον τὰ περὶ θηρίων καὶ νηκτῶν καὶ πτηνῶν καὶ κτηνῶν, οὐρανοῦ τε καὶ τῶν κατ' οὐρανόν, περὶ τε γῆς καὶ τῶν ἐν τῇ γῆ διδαχθέντας ἡμᾶς μὴ καὶ τὰ περὶ τῆς ἡμετέρας γενέσεως ἐκ τῆς θεοπνεύστου 3 γραφῆς φωτισθῆναι. ὡς περὶ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν τὰ ἔξω βλέποντες ἑαυτοὺς οὐχ ὀρῶσιν, ἐὰν μὴ που λείου τινὸς ἄψωνται καὶ στερεοῦ κάκειθεν ἀνακλασθεῖσα ἡ ὄψις ὡς περὶ ἀπὸ παλιρροίας ὀρᾶν αὐτοὺς ποιῆσιν τὰ ἑαυτῶν κατόπιν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος ἄλλως ἑαυτὸν οὐ βλέπει, ἐὰν μὴ ταῖς γραφαῖς ἐγκύψῃ. τὸ γὰρ ἐνταῦθα φῶς ἀνακλώμενον τοῦ καθορᾶσθαι ἐκάστῳ ἡμῶν αἴτιον γίνεται, ἐπεὶ ἀσύνητοί ἐσμεν ἑαυτῶν καὶ ἀπερίοπτοι τῆς κατασκευῆς ὅπερ ἐσμεν καὶ τί ἐσμεν ἀγνοοῦντες. ἀμελέστατα γὰρ ἑαυτῶν διακείμεθα οἱ τῶν προχείρων τῆς γνώσεως καὶ τῶν μικροτάτων τῶν ἐν ἡμῖν γινώσκοντες οὐκ ἔχοντες. πολλαὶ πραγματεῖαι περὶ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον τὸ ἀνθρώπινον τὴν πᾶσαν ἑαυτῶν σπουδὴν 4 κατηνάλωσαν, κἂν ἰατρικὴν ἐπέλθῃς, εὐρήσεις πόσα περὶ τῆς χρείας τῶν ἡμετέρων <μορίων> ἡμῖν διηγεῖται, πόσας περὶ τῆς ἔνδοθεν ἡμῶν κατασκευῆς ἐν ταῖς ἀνατομικαῖς ἐγχειρήσεσιν ἐξεῦρε κεκρυμμένας ὁδοὺς συντετρημένας ἐν τῷ ἀφανεῖ εἰς μίαν σύμψνοϊαν ἀπὸ τοῦ σώματος· ὀχετοὺς πνεύματος, ὑδραγωγίας αἵματος, ἀναπνοῆς ὀλκῆν, οἴκησιν ἐστίας τοῦ θερμοῦ ἐπὶ τῆς καρδίας, κίνησιν διαρκῆ τοῦ περικαρδίου πνεύματος. μυρία παρ' ἐκείνοις πεφιλοσόφηται, ὧν οὐδεὶς ἡμῶν ἐστὶν ἔμπειρος τῷ μηδεμίαν σχολὴν ἀπονεῖμαι τῷ μέρει τούτῳ τῆς ἐξετάσεως μηδὲ γινῶναι ἑαυτὸν ἕκαστος ὅστις ἐστίν. εὐκολοὶ ἐσμεν γινῶναι οὐρανὸν μᾶλλον ἢ ἑαυτοὺς, ὥστε μὴ καταφρόνει τοῦ ἐν σοὶ θαύματος· μικρὸς γὰρ εἶ, 5 ὡς νομίζεις, μέγαν δὲ ἐπερχόμενος ὁ λόγος εὐρήσει σε. διὰ τοῦτο ὁ σοφὸς Δαβὶδ εἰδὼς ἑαυτὸν ἀκριβῶς ἐξετάσαι Ἐθαυμαστώθη, φησὶν, ἢ γινώσκεις σου ἐξ ἑμοῦ. τὴν γινώσκῃς τὴν περὶ σοῦ θαυμαστώως ἐξεῦρον. πόθεν; Ἐξ ἑμοῦ. Ἐθαυμαστώθη ἢ γινώσκεις σου ἐξ ἑμοῦ· καὶ τὴν τέχνην τὴν ἐν ἐμοί, ὅση σοφία κατεσκευάσθη μου τὸ σῶμα, κατανοήσας ἐκ τοῦ μικροῦ τούτου κατασκευάσματος τὸν μέγαν δημιουργὸν ἐνενόησα. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν. ἐδείχθη πρώην ἐν παραδρομῇ καὶ ἀρκούντως ἐδείχθη τίνος ὁ λόγος καὶ πρὸς τίνα ὁ λόγος. ἔχει ἢ ἐκκλησία τὰς περὶ τούτων ἀποδείξεις, μᾶλλον δὲ ἔχει πίστιν ἀποδείξεως βεβαιωτέραν.

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. κατάμαθε σεαυτὸν ἐντεῦθεν ἀρξάμενος. οὕτω περὶ ἄλλου τῶν κατασκευασμάτων αὕτη ἢ φωνὴ ἀνάγραφτος. φῶς ἐγένετο, καὶ ἀπλοῦν πρόσταγμα 6. Εἶπεν ὁ θεὸς Γενηθήτω φῶς. οὐρανός, καὶ ἄνευ βουλής οὐρανός· φωστήρες, καὶ οὐδὲν προεβουλεύσατο περὶ τῶν φωστήρων· θάλασσα καὶ πελάγη ἄπειρα, καὶ προσταγῇ παρήχθη εἰς τὸ εἶναι. ἰχθύων γένη παντοδαπὰ κελευσθέντα ἐγένετο, θηρία καὶ κτήνη, νηκτὰ καὶ πτηνά· Εἶπε καὶ ἐγένετο. ἐνταῦθα οὕτω ἄνθρωπος, καὶ βουλή περὶ ἀνθρώπου. οὐκ εἶπεν ὡς περὶ τῶν ἄλλων· γενηθήτω ἄνθρωπος. κατὰ μαθε σεαυτοῦ τὸ τίμιον. οὐ προσέριψέ σου τὴν γένεσιν προσταγμάτι, ἀλλὰ βουλευτήριον ἐν τῷ θεῷ πῶς μέλλει τὸ τίμιον ζῶον εἰς τὸν βίον παράγεσθαι. Ποιήσωμεν· ὁ σοφὸς βουλεύεται, ὁ τεχνίτης ἐνθυμεῖται. ἄρα τι λείπει αὐτοῦ τῇ τέχνῃ καὶ ἐκ τῆς μερίμνης βούλεται ἀπηρτισμένον καὶ τέλειον καὶ

ἠκριβωμένον αὐτοῦ ποιῆσαι τὸ φιλοτέχνημα; ἢ ἵνα σοι δείξῃ ὅτι τέλειος εἶ παρὰ τῷ θεῷ; Ἔμαθες ὅτι δύο πρόσωπα, ὁ λέγων καὶ πρὸς ὃν ὁ λόγος, διὰ τί οὐκ εἶπε· ποιήσω, ἀλλά· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον; ἵνα 7 νοήσης <ἴσην> τὴν δεσποτείαν, ἵνα μὴ τὸν πατέρα ἐπιγινώσκων τὸν υἱὸν ἀπογνῶς, ἵνα εἰδῆς ὅτι πατὴρ ἐποίησε δι' υἱοῦ καὶ υἱὸς ἔκτισε τῷ πατρῷω θελήματι, καὶ δοξάσῃς πατέρα ἐν υἱῷ καὶ υἱὸν ἐν πατρὶ ἀγίῳ. οὕτω κοινὸν γέγονας ἔργον, ἵνα κοινὸς προσκυνητῆς ἀμφοτέρων ἦς μὴ σχίζων τὴν προσκύνησιν ἀλλ' ἐνῶν τὴν θεότητα. ὄρα ἱστορίαν μὲν σχήματι, θεολογίαν δὲ δυνάμει. Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον.

Ποιήσωμεν· καὶ οὐκ εἶπε· καὶ ἐποίησαν, ἵνα μὴ πολυθεΐας λάβῃς ἀφορμᾶς. εἰ γὰρ πληθυντικὸν παρεισήχθη τὸ πρόσωπον, ἀφειδεῖς ἂν ἐγένοντο οἱ ἄνθρωποι πολλὰ πλήθη θεῶν ἑαυτοῖς ἐπισωρεύοντες. νῦν μέντοι· Ποιήσωμεν, ἵνα γνωρίσῃς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἐνώσης τὴν θεότητα ἐνώσεις δὲ οὐ τὰς ὑποστάσεις ἀλλὰ 8 τὴν δύναμιν, ἵνα μίαν δόξαν ἔχῃς μὴ μεριζόμενος περὶ τὴν προσκύνησιν, μὴ μεριζόμενος εἰς πολυθεΐαν. οὐκ εἶπεν· ἐποίησαν οἱ θεοὶ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλά· Ἐποίησεν ὁ θεός. ἰδία ὑπόστασις πατρὸς καὶ ἰδία υἱοῦ καὶ ἰδία πνεύματος ἀγίου. διὰ τί οὖν οὐ τρεῖς θεοί; ὅτι μία θεότης, ἦν γὰρ βλέπω ἐν πατρὶ θεότητα, ταύτην καὶ ἐν υἱῷ καὶ ἦν ἐν πνεύματι ἀγίῳ, ταύτην καὶ ἐν υἱῷ· διότι μορφή ἐν ἑκατέρῳ μία καὶ ἀρχὴ ἀπὸ πατρὸς ἐν υἱῷ ἢ αὐτῇ. διὰ τοῦτο καὶ παρ' ἡμῶν προσκύνησις καὶ δοξολογία μία. προοίμιον τῆς ἡμετέρας γενέσεως θεολογία ἀληθινή. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. Κατ' εἰκόνα θεοῦ γέγοναμεν. πῶς οὖν κατ' εἰκόνα θεοῦ; ἀποκαθάρωμεν καρδίαν ἰδιωτικὴν, πρόληψιν ἀπαίδευτον, ἀμαθεῖς περὶ θεοῦ ὑπολήψεις. εἰ κατ' εἰκόνα θεοῦ γέγοναμεν, φησί, σύμμορφος ἡμῖν ἐστὶν ὁ θεός; ὀφθαλμοὶ περὶ θεὸν 9 καὶ ὦτα, κεφαλή, χεῖρες, ἰσχίον ἐφ' οὗ ἴδρυται (λέγεται γὰρ ἐν τῇ γραφῇ θεὸς καθέζεσθαι), πόδες δι' ὧν περιπατεῖ; οὐκοῦν τοιοῦτος ὁ θεός; ἀποσκεύασον τῆς καρδίας φαντάσματα ἀπρεπῆ. ἔκβαλε ἀπὸ σοῦ διάνοιαν ἀφαρμόζουσαν τῷ μεγέθει τοῦ θεοῦ. ἀσχημάτιστος ὁ θεός, ἀπλοῦς· μὴ φαντασθῆς μορφήν περὶ αὐτόν. μὴ σμικρύνῃς Ἰουδαϊκῶς τὸν μέγαν, μὴ περιλάβῃς τὸν θεὸν σωματικαῖς ἐννοίαις, μὴ περιγράψῃς αὐτόν τῷ σῶ νῶ. ἀπερίληπτός ἐστι τῷ μεγέθει. κατανόησον τὸν μέγαν καὶ τῷ μεγάλῳ πρόσθετος πλεῖον τοῦ νενοημένου καὶ τῷ πλείονι τὸ πλεῖον καὶ τὸν σεαυτοῦ λογισμὸν πείσον, ὅτι τῶν ἀπεράντων οὐκ ἐφίξεται. σχῆμα μὴ νοήσης, ἀπὸ 10 δυνάμεως θεὸς νοεῖται. ἀπλότητι φύσεως μέγεθος πόσον; πανταχοῦ ἐστὶ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν περισσεύει καὶ ἐστὶν ἀναφές, ἀόριστον, ὑπὲρ τὴν σὴν ἐκπίπτον κατάληψιν· οὔτε μεγέθει περιορίζεται οὔτε σχήματι περιλαμβάνεται οὔτε δυνάμει ἐκμετρεῖται οὔτε χρόνοις περισφίγγεται οὔτε πέρασιν ὀρίζεται. οὐδὲν ἐστὶ περὶ θεὸν οἶον περὶ ἡμᾶς. Πῶς οὖν ἡ γραφή εἶπεν ἡμᾶς κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγενῆσθαι; τὰ περὶ θεοῦ διδασχθῶμεν, τὰ περὶ ἡμῶν αὐτῶν νοήσωμεν, ὅτι οὐκ ἔχομεν τὸ κατ' εἰκόνα ἐν μορφῇ σώματος. φθειρομένου γὰρ σώματος μορφή, οὐκ ἐν φθαρτῷ δὲ τὸ ἀφθαρτον σχηματίζεται, οὐ φθαρτόν ἐστι τοῦ ἀφθάρτου εἰκῶν. τὸ σῶμα αὖξεται, μειοῦται, γηρᾶ, ἀλλοιοῦται· ἄλλο ἐστὶν ἐν νεότητι καὶ ἄλλο ἐν γήρᾳ, ἄλλο ὅταν εὐεκτή καὶ ἄλλο ὅταν 11 ἐν πάθεισιν ἢ, ἄλλο φοβούμενον καὶ ἄλλο εὐφραινόμενον, ἄλλο ἐν ἐνδείᾳ καὶ ἄλλο ἐν πλησμονῇ, ἄλλο ἐν εἰρήνῃ καὶ ἄλλο ἐν μάχῃ. ἄλλο χρῶμα ἐγρηγορότος καὶ ἄλλο καθεύδοντος· τοῦ μὲν ἐξανθεῖ τὸ ἐρυθρότερον τοῦ θερμοῦ ἐπὶ τὸ ἔξω χωροῦντος, τοῦ δὲ κατέψυκται ἐπὶ τὸ βάθος ἢ θερμότης, διὸ καὶ ὑπωχρα τῶν κοιμωμένων τὰ σώματα. πῶς οὖν δύναται τὸ ἀλλοιούμενον τῷ ἀναλλοιώτῳ εὐοικεῖναι; τῷ αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχοντι τὸ μηδέποτε ἐστηκός; ἐκφεύγει ἡμᾶς ὡς τὰ ῥευστά, πρὶν θεαθῆναι ὑπέδρα, ἄλλο ἐξ ἄλλου φαίνεται τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. τῆς ἀκινήτου φύσεως ἢ ῥευστῆς εἰκῶν; τῆς ἀμόρφου ἢ μεμορφωμένης; Πῶς οὖν ζητήσωμεν τὸ κατ' εἰκόνα; ἐν οἷς αὐτὸς εἶπεν 12 ὁ κύριος. ἐὰν ἐμόν τι εἶπω, μὴ

προσδέξησθε, ἔαν δεσποτικόν, καταδέξασθε. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. σώματι ἢ λογισμῶ; ἐν ψυχῇ τὸ ἄρχον ἢ ἐν σαρκί; ἢ σὰρξ πολλῶν ζώων ἀσθενεστέρα. ποία σύγκρισις σαρκὸς ἀνθρώπου καὶ καμήλου, ἀνθρώπου καὶ βοός, ἀνθρώπου καὶ ἐκάστου ὧν ἔαν θέλης θηρίου; εὐάλωτος ἢ σὰρξ ἀνθρώπου σαρκὶ θηρίου προσβαλλομένη. ἀλλ' ἐν τίνι τὸ ἀρχικόν; ἐν τῇ τοῦ λογισμοῦ περιουσίᾳ. ὅσον λείπει τῇ δυνάμει τοῦ σώματος, τοσοῦτον περίεστι τῇ τοῦ λογισμοῦ κατασκευῇ. πόθεν τὰ μεγάλα βάρη μετατίθησιν ἄνθρωπος, ἐπινοία ἢ τόνοις σωματικοῖς;

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. τὸν ἔσω ἄνθρωπον λέγει Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἐρεῖς σύ· διὰ τί οὐ λέγει ἡμῖν περὶ λογισμοῦ; τὸν ἄνθρωπον εἶπε κατ' 13 εἰκόνα θεοῦ· ὁ δὲ λογισμὸς ἄνθρωπος; ἄκουε τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· Εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. πῶς; δύο γνωρίζω ἀνθρώπους, ἕνα τὸν φαινόμενον καὶ ἕνα τὸν κεκρυμμένον τῷ φαινομένῳ ἀόρατον, τὸν ἔσω ἄνθρωπον. ἔσω τοίνυν ἔχομεν ἄνθρωπον καὶ διπλοῖ τινές ἐσμεν. καὶ γε ἀληθές τὸ λεγόμενον ὅτι ἔνδον ἐσμέν· ἐγὼ γὰρ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· τὰ ἔξω οὐκ ἐγὼ ἀλλὰ ἐμά. οὐ γὰρ ἡ χεὶρ ἐγώ, ἀλλὰ ἐγὼ τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς, ἢ δὲ χεὶρ μέρος τοῦ ἀνθρώπου. ὥστε τὸ μὲν σῶμα ὄργανον τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς ὄργανον, ἄνθρωπος δὲ κυρίως κατ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, τουτέστι δώσομεν αὐτῷ λόγου περιουσίαν. Καὶ ἀρχέτωσαν. οὐχί· 14 Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ θυμούσθωσαν καὶ ἐπιθυμείτωσαν καὶ λυπείσθωσαν· οὐ γὰρ τὰ πάθη εἰς τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα παρελήφθη, ἀλλ' ὁ λογισμὸς ὁ τῶν παθῶν δεσπότης. Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. εὐθύς ἐκτίσθη καὶ ἄρχων ἐκτίσθη. Καὶ ἀρχέτωσαν. ἐνὸς ἔτους ἐξουσίαν παρὰ βασιλέως λαβῶν, ἄνθρωπος παρὰ ἀνθρώπου, θνητὸς παρὰ θνητοῦ, λαβῶν παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος, ποίαν γὰρ ἐξουσίαν ψυχῆς λαμβάνει ἄνθρωπος; σὺ μέντοι παρὰ θεοῦ ἔλαβες οὐκ ἐν ζύλοις γεγραμμένην οὐδὲ ἐν πτυξὶ φθαρταῖς σιτῶν παραναλώμασιν, ἀλλ' ἀνάγραφτον ἢ φύσις ἔχει τὴν θείαν φωνήν. Ἀρχέτωσαν· ταῦτα σύμπαντα ἀρχῆς ἀνθρωπίνης. Ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων, τῶν θηρίων τῆς γῆς, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, τῶν κτηνῶν, τῶν ἔρπετῶν τῶν 15 ἔρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. οὐκ εἶπε· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, καὶ ἐσθιέτωσαν πᾶν ζύλον κάρπιμον ὃ ἔχει καρπὸν ἐν ἑαυτῷ. δεύτερα τὰ τῆς σαρκὸς, πρῶτα τὰ τῆς ψυχῆς, τὰ προηγούμενα. πρῶτα ἡμῖν συνεχειροτονήθη ἢ τοῦ ἄρχειν δύναιμις. ἀρχικὸν εἶ ζῶον, ἄνθρωπε, καὶ τί δουλεύεις πάθεισιν; τί σεαυτοῦ τὸ ἀξίωμα καταβάλλεις καὶ δοῦλος γίνῃ τῆς ἀμαρτίας; διὰ τί σεαυτὸν ποιεῖς αἰχμάλωτον τοῦ διαβόλου; ἀρχων κτίσεως ἐχειροτονήθη, καὶ ἀπέρριψας τὴν σεμνότητα τῆς σεαυτοῦ φύσεως; δοῦλος ἐκλήθη; τί σε λυπεῖ ἢ δουλεία τοῦ σώματος; διὰ τί οὐ μέγα φρονεῖς τῇ δεσποτείᾳ τῇ παρὰ θεοῦ σοι δεδομένη, ὅτι λογισμὸν ἔχεις παθῶν δεσπότην; ὅταν ἴδῃς τὸν δεσπότην σου δοῦλον ὄντα τῆς ἡδονῆς, σεαυτὸν δὲ σώφρονα, γίνωσκε ὅτι σὺ μὲν εἶ δοῦλος ὀνόματι μόνον, ἐκεῖνος δὲ ὀνόματι μὲν ἔχει τὴν δεσποτείαν, ἔργῳ δὲ βεβαιουμένην ἔχει τὴν δουλείαν. ὁρᾷς ἐκεῖνον μετὰ τῆς πόρνης συρόμενον, σεαυτὸν δὲ τῆς πόρνης καταφρονοῦντα· πῶς οὐχὶ σὺ μὲν εἶ δεσπότης τοῦ πάθους, ἐκεῖνος δὲ δοῦλός ἐστι τῶν ὑπὸ σοῦ πατουμένων ἡδονῶν; ὥστε Ποιήσωμεν ἄνθρωπον καὶ 16 ἀρχέτωσαν· ὅπου ἢ τοῦ ἄρχειν δύναιμις, ἐκεῖ ἢ τοῦ θεοῦ εἰκόν. Ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. πρῶτον ἡμῖν τῶν ἀπωκισμένων ἢ ἀρχὴ ἐδόθη. οὐκ εἶπεν· Ἀρχέτωσαν τῶν συντρόφων ζώων ἀλλά· Τῶν ἰχθύων· ἔνυδρος γὰρ αὐτῶν ἢ δίαίτα. τῶν οὖν ἰχθύων ἐδόθη ἡμῖν ἢ ἀρχὴ πρῶτον. καὶ πῶς τῶν ἰχθύων ἀρχομεν; εἶ που ἔγνωσ σεαυτὸν ἐν λίμνῃ παραφανέντα, πῶς ἢ σκιά σου πάντα διεπτόησε. τίς οὕτω δεσπότης τῆς οἰκίας θορυβουμένου τοῦ οἴκου ἀθρόως ἐπιστὰς ἡσυχίαν ἐποίησε καὶ πάντα μετέβαλεν εἰς εὐκοσμίαν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κρατοῦντος; πῶς πᾶσα ἢ ἔνυδρος

κτίσις ἐπιφανέντος ἐνὸς ἀνθρώπου μεταβάλλει τὸ σχῆμα. οὐκέτι τὴν ἐλευθέραν ἔχει διαγωγὴν, οὐ τολμᾷ ἐπινήξασθαι τοῖς νώτοις τῆς θαλάσσης ἢ τῆς λίμνης, ὁ δελφίς ὅταν πρὸς πλησίον ἀνθρώπου ὄντα θεάσῃται, καίτοι δελφίς ἐστὶ τῶν κητῶν ὁ βασιλικώτατος, αἰδεῖται. οὕτως ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ ἢ κατὰ τῶν νηκτῶν ἀρχή. ὅταν δὲ ἴδῃς σεαυτοῦ τὸν λογισμὸν πάντων διήκοντα καὶ πάντων 17 κρατοῦντα, πῶς οὐχὶ τῶν κητῶν ἄρχεις; εἶδον ἐγὼ ἐπίνοιαν ἀνθρωπίνην, ὅτι ποιοῦσιν ἀγκίστρων τινῶν κατασκευὴν καὶ τούτοις ἐπιβάλλοντες δελεάσματα σύμμετρα τῷ μεγέθει τῶν καταπινόντων κητῶν. εἶτα τῶν ἄκρων ἐκείνων τῶν σχοινίων, ὧν ἀπήρηται τὰ ἄγκιστρα κατὰ τὸ ἕτερον πέρασ, ἀσκούς πνεύματι διατείναντες καὶ ἐκδήσαντες τῶν ἄκρων ἐκείνων μετεώρους ἀφιάσιν ὑπὲρ ἐπὶ τοῦ πελάγους. ἐνεχ θέντα τοίνυν τὰ ἄγκιστρα κήτη τοῖς δελεάσμασι καὶ τὰ ἄγκιστρα ἐφ' ἑαυτῶν δεξάμενα σύρει μὲν τοὺς ἀσκούς εἰς τὸ βάθος, ἢ δὲ τῶν ἀσκῶν φύσις ἀνωφερῆς οὔσα πάλιν ἀνθέλκει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. καὶ ἐμπεπαρμένα τῇ ἰδίᾳ τροφῇ ἄνω καὶ κάτω μαιμάσσοντα καὶ ἀλύοντα τοὺς βυθοὺς διερευνᾶται. πελάγη πελαγῶν ἀναμετρεῖ καὶ τὸν πολὺν πόνον ἄπρακτον ἔχον τελευταῖον τῷ ἀγκίστρῳ ἐκείνῳ ἀλώσιμον γίνεται τῷ πόνῳ δαμασθέν, τῷ λιμῷ καταδαπανηθέν, νεκρὸν μετὰ τῶν ἀσκῶν 18 συρόμενον θήραμα γίνεται τῷ θηρατῇ· τῷ μικρῷ τὸ μέγα, τῷ ἀσθενεῖ τὸ ἄπλετον. διὰ τί; ὅτι τῇ τοῦ λογισμοῦ περιουσίᾳ δύνανται τοῦ ἄρχειν λαβῶν ὡς κακοὺς δραπέτας πρὸς ἀκρίβειαν ἄγει τοὺς ἀπειθεστάτους· τοὺς μὴ δυναμένους δι' ἡμερότητος προσαχθῆναι τούτους διὰ τῆς ἀνάγκης δουλοῦται. οὕτω πανταχοῦ ἢ τοῦ ἄρχειν δύνανται παρὰ τοῦ κτίσαντος ἐγγίνο μὲν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει. ἐντεῦθεν ξιφίαι καὶ ζύγαινα καὶ φάλαινα καὶ πρίονες καὶ βόες καὶ πάντα ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ τῶν κητῶν ὀνόματα ὑποχείρια γέγονε τῷ ἀνθρώπῳ. Ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς. οὐχ ὄρας τὸν λέοντα τὸν βαρὺν τὸν βρυχητικόν, οὐ καὶ τὸ ὄμμα ἀφόρητον καὶ ὁ βρυγμὸς ὑπότρομον ποιεῖ τὴν γῆν; ὥτινί ἐστὶν οὕτω φορητός, ὥστε ὄρμην αὐτοῦ ὑπομείναι; οὐδενὶ τῶν ζώων. τοσαύτη πέποιθε δυνάμει περιουσία, ὥστε πάντων τῶν θηρίων καταφρονεῖν. ἀλλ' ὅμως 19 ἐκεῖνον ὄρας ἐν μικρῷ ζώῳ κατακεκλεισμένον. τίς ὁ καθ' εἶρξας αὐτόν, ὁ τὸ μικρὸν δεσμοτήριον τῷ μεγάλῳ ζώῳ ἐπινοήσας; τίς ὁ τῇ ἀραιότητι τῶν στημόνων ἐκείνων τῶν ξυλίνων τὴν ἀναπνοὴν τῷ θηρίῳ παρασκευάσας, ὡς μὴ ἀποπνίξαι αὐτὸ τῷ ἰδίῳ ἄσθματι, ἀλλὰ καὶ ἀναπνοὴν ἐλευθέριον αὐτῷ δοῦς καὶ τὴν ἀσφάλειαν διοικησάμενος; τίς; οὐχὶ ἄνθρωπος; παίγνια ποιοῦσι τῶν θηρίων τὰ χαλεπώτατα. οὐ καταπαίξει τῶν παρδάλεων, ὅταν ὑπερτείνῃ χάρτην εἰς ἀνθρώπον ἐσχηματισμένον, καὶ ἢ μὲν τὸν χάρτην ἐσπάραξεν, ὁ δὲ ἄνθρωπος κάτω κείμενος τῆς ἀνοίας τοῦ θηρίου κατεγέλασεν; οὐ περιουσία πάντων κρατεῖ ὁ ἄνθρωπος; πῶς εἶπω σοι περὶ τῶν πετομένων; ὅτι οὐκ ἀναβαίνει μὲν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ἀέρα, συμπαρίπταται δὲ τοῖς πτηνοῖς τῇ τοῦ λογισμοῦ δυνάμει. οὐδὲν γὰρ κατέχει τὸν λογισμὸν. τὰ ἐν τῷ βυθῷ διερευνᾶται, τὰ ὑπὲρ γῆς θηρᾶται, τὰ ἐν τῷ ἀέρι προκαταλαμβάνεται 20. εἶδες ποτε ἐπ' ἄκρου κλάδου καθεζόμενον ὄρνεον καταγελῶν τῶν ἀνθρώπων; πέποιθε γὰρ τῇ κουφότητι τοῦ πτεροῦ. ἀλλ' ὅμως ἔστιν ἰδεῖν αἰδᾶ ἀδολέσχην καλάμους καλάμοις ὑποβαλόντα καὶ κατὰ τὸ ἄκρον τῶν καλάμων ἰξὸν προσαρτήσαντα, εἶτα λανθανόντως διὰ τῶν κλάδων καὶ τῶν φύλλων κλέψαντα τοῦ ἰξοῦ τὴν παρουσίαν. καὶ † ἀπομετεωριζόμενον τὸ ὄμμα τοῦ ὄρνεου † μικρᾷ προσψαύσει ἐκράτησε τὸ ἀεροποροῦν, τὸ διὰ τοῦ αἰθέρος φερόμενον πτηνὸν δέσμιον ἰξῷ ἤγαγε. κάτω κεῖται ἄνθρωπος καὶ ἢ χεῖρ κάτω, ἀλλ' ἢ διάνοια ἀναβαίνει καὶ διὰ τῆς τέχνης ἐφικτὰ γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ πάντα. δίκτυα ἴσταται πτερωτοῖς, τοξόται τῶν πετομένων καταστοχάζονται, δελεάσματι θηρᾶται τὰ λαιμαργότερα. οὐκ εἶδες ποτε καὶ ἀετὸν λάβρως ἐμπεσόντα θηράματι, εἶτα περιπαρέντα ταῖς κάτω πάγαις; οὕτω τὸ ὑψηλὸν κάτω γίνεται τοῖς ἀνθρωπίνοις δελεάσμασιν ἐλκυσθέν. πάντα ὑπὸ τὴν χεῖρα ἤγαγε

τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν κτίσιν ἐπλήρωσε καὶ τὸν ἄνθρωπον ἄμοιρον τῆς δεσποτείας 21 οὐκ ἐποίησε. μὴ εἶπης· τὰ ἐν τῷ ἀέρι φερόμενα πῶς ἐμοὶ διαφέρει; διὰ τοῦ λογισμοῦ κάκεϊνά σοι ὑποχείρια γίνεται. †

Καὶ τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. ὄρας ποῦ ἔχεις τὸ Κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι θεοῦ; Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον. τί οὖν ἐστὶν ἄνθρωπος; ἐξ ὧν ἀνέγνωμεν καὶ ἐξ ὧν ἠκούσαμεν ὀρισώμεθα. οὐκέτι γὰρ ἡμῖν χρεῖα δανείζεσθαι ὄρους ἀλλοτρίους οὐδὲ τὰ ἐκ τῆς ματαιότητος ἐπεισάγειν τῷ λογισμῷ τῆς ἀληθείας. ἄνθρωπος ἐστὶ ποίημα θεοῦ λογικὸν κατ' εἰκόνα γενόμενον τοῦ κτίσαντος αὐτόν. εἴ τι λείπει τῷ λόγῳ τούτῳ, οἱ πολλὰ προσαναλώσαντες τῇ ἀναλήψει τῆς φθειρομένης σοφίας ἐπισκεψάσθωσαν. Κατ' εἰκόνα θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος. Καὶ εὐλόγησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ εἶπεν· Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. αὕτη καὶ ἰχθύων εὐλογία· Καὶ εἶπεν ὁ θεὸς Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν. καὶ ἐγένετο οὕτως. εἶτα Καὶ εἶπεν ὁ θεὸς Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα. τί οὖν περισσόν; ἀναγκαίως ταῦτα. καὶ τὰ κοινὰ σοι ἐχαρίσατο 22 καὶ τὰ ἴδια σε ἀναμένει. αὐξάνη γὰρ ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, ἀπὸ μικροῦ τοῦ πρώτου ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις ἐπὶ τελείωσιν ἔρχη. οὕτω καὶ ἵπποι καὶ κύνες, οὕτω καὶ ἄετοὶ καὶ κύκνοι καὶ πάντα ἅπερ ἂν εἶπης διὰ μικρᾶς τῆς πρώτης κυήσεως τῇ κατ' ὀλίγον προσθήκη τὸ τέλειον τῆς αὐξήσεως ἀπολαμβάνοντα πάλιν διὰ τῆς μειώσεως εἰς τὸ ἔλαττον ὑποστρέφει. ἃ τοίνυν κοινὰ τῆς φύσεως ἦν, καὶ ἡμῖν ἐδωρήσατο. Αὐξάνεσθε, τουτέστι· τρέφεσθε, μικροὶ γεννώμενοι μεγάλοι γίνεσθε καὶ πέρας ἔστω τῆς αὐξήσεως, οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπταετία τρεφόμεθα καὶ λαμβάνει ἡμᾶς μεθελικίω σις ἐπὶ τὴν δευτέραν ἑβδομάδα τῶν ἐτῶν, ἤδη ὀφείλομεν ὁμοίως ἐν παντὶ μέρει τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας καθ' ἑβδομάδας μεθελικιοῦσθαι. ἡ πρώτη ἑβδομάς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν 23 ἔχει. ὄροι τῆς παιδικῆς ἡλικίας φανεροὶ ἢ τῶν ὀδόντων μεταβολή· οἱ μὲν ἔπεσαν, οἱ δὲ ὑπεφύησαν. δευτέραν ἔλαβεν ἀρχὴν αὐξήσεως. εἰς τὰ τέλη τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἢ δευτέρα λοιπὸν ἢ τῶν παιδῶν. πρῶτον γὰρ παιδίον, εἶτα παῖς, εἶτα ἔφηβος, εἶτα ἀνὴρ. † ἀπὸ τεσσαρεσκαιδεκάτου ἔτους † ἐνταῦθα οἱ ὄροι τῆς αὐξήσεως.

Αὐξάνεσθε οὖν. οὐκ ἐὰν γένη ἑκατὸν ἐτῶν, ἀπὸ πρώτου εἰς ἑκατοστὸν ἔτος αὐξήσιν ἐπιδέχη, ἀλλὰ τοῦτο τὸ Αὐξάνεσθε ἐν ῥῆμα σοφῶς λεχθὲν προνοητικῶς ὠκονόμηται· Αὐξάνεσθε μέχρι τινός. † ἀλλ' οὐ † μέτρα τῆς αὐξήσεως. κατὰ τὴν πρώτην σύστασιν τὴν καταβληθεῖσαν ἐν τῇ μήτρᾳ κατεβλήθησαν καὶ οἱ λόγοι τῆς αὐξήσεως. οὐ γὰρ μετὰ ταῦτα νεώτερόν ἐστι τὸ χάρισμα τῆς ἡλικίας ἐπιγενόμενον, ἀλλ' αἱ μητρῶαι καταβολαὶ συγκαταβεβλημένας ἔχουσι τὰς πρὸς τὸ αὐξάνεσθαι ἐπιτη δειότητας. εἶτα προέκυψε τῆς μήτρας, ηὔξηθη τὸ ὅσον ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς μητρός. ἔπεσαν οἱ ὀδόντες, ἔγνωμεν 24 ὅτι ηὔξηθη τόσον μέτρον. τριετές τὸ παιδίον ἐμέτρησεν ὁ πατήρ· οἶδεν ὅτι τὸ διπλάσιον τούτου μέγεθος ἀπολήψεται ἐν τῇ τελειώσει. ὅσος γὰρ ἐν τῇ τριετία, δις τοσοῦτος ἔσται ἐν τῇ συμπληρώσει τῆς αὐξήσεως. τοῦτο τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μέχρι πέρατος ὄρου ἀπὸ τῆς ἑβδομάδος τῆς πρώτης ἐπὶ τὴν δευτέραν. ἐκεῖ λοιπὸν ἢ θερμότης πλείων, ἢ διάπλασις τοῦ σώματος ἀραιότερα. ἢ ὑγρότης ἐπιλείπει, κραταιοῦται τὰ μέλη. ἐν ἀρχῇ τὰ μέλη χαυνότερά ἐστι τῶν ἐφηλίκων, οἱ ἄνθρωποι οὕτω μὲν τὸ τέλειον ἔχοντες. νεοπαγῆς γὰρ αὐτῶν ἢ σὰρξ ἔτι καὶ πρὸς πόνους καρτερικὸς ἀνεπιτηδεία. τὸ μὲν κοῦφον καὶ εὐκίνητον ἀπέλαβε λοιπὸν τὸ ζῶον. ἐν δὲ τῇ τρίτῃ λοιπὸν ἑβδομάδι τὸ τέλειον τῆς αὐξήσεως ἀπολαμβάνει. ἔτι δὲ εἰς μῆκος ἢ διανάστασις τοῦ σώματος. μετὰ τὴν τρίτην ἑβδομάδα, ἐπειδὴ ἀναπνεύση ἢ φύσις τῶν καμάτων τῆς ἐπὶ τὸ ἄνω αὐξήσεως, 25 ἄρχεται λοιπὸν εἰς τὰ πλάτη διαβαίνειν καὶ οἰονεῖ περιθεμελιοῦν τὰ ὑψωθέντα καὶ πάχην αὐτοῖς περιτιθέναι καὶ καρτερὰ ποιεῖν τοῦ σώματος τὰ μέλη. ταῦτα ποιεῖ μὲν ἢ φύσις κατὰ τὴν ἑαυτῆς ἀκολουθίαν. ἐγένετο δὲ ἐξ ἀρχῆς

προστάγματι δεσποτικῶ καὶ τὸ τότε λαληθὲν διὰ πάσης τῆς κτίσεως μέχρι τέλους χωρεῖ. Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. Αὐξάνεσθε † ἵνα μὴ ἐν ἐνὶ περιορισθῆ ἢ κτίσις· Πληθύνεσθε, ἵνα μὴ εἰς ἓνα ἀλλὰ καὶ εἰς πολλούς· † Καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. πληρώσατε δὲ οὐ τῇ κατοικήσει· οὕτω γὰρ ἂν ἐστενοχωρήθημεν ζῶντες, εἰ τοσαύτη ἦν ἡ γῆ, ὅση ἡμᾶς ἐκμετρεῖ· ἀλλὰ πληρώσατε τῇ ἐξουσίᾳ. ἡμῖν τὸ κατακυρίευμα τῆς γῆς ἔδωκε. Πληρώσατε τὴν γῆν. οὐ δήπου καὶ τὴν διακεκαυμένην καὶ ἀγεώργητον καὶ τὴν κατεψυγμένην καὶ ἄβατον, οὐ δήπου καὶ ταύτην 26 ἄνθρωποι κατ' ἀνάγκην πληροῦσιν, ἀλλὰ κυρίως ἡμᾶς ἐποίη σε πληροῦν καὶ πληροῦμεν κατ' ἐκείνην τῶ λογισμῶ. ὅταν ἴδωμεν πόσον μέτρον τῆς διακεκαυμένης γῆς καὶ ἀοικήτου, ὅταν ἴδωμεν πόσον τὸ κλίμα τὸ βόρειον, ὃ διὰ τὴν ὑπερβάλλου σαν ψῦξιν ἀγεώργητόν ἐστι καὶ ἄχρηστον, οὐχὶ ἐπληρώσαμεν τὴν γῆν; οὐ τὸ χρήσιμον ἐκλεξάμενοι τὸ ὅσον ἄχρηστον εἰς διαγωγὴν ἀνθρώποις ἀπεπεμψάμεθα; ὥστε τὸ Πληρώσατε τὴν γῆν κυρίως ἡμᾶς ἐποίησεν. οὐκ ἐπειδὴ πάσης οὐκ ἔχομεν τὴν χρῆσιν, οὐκ ἔχομεν πάσης τὸ κυριεύειν. οὐδὲ γὰρ σὺ τὸν σίτον ἀγοράσας οὐκ εἶ τοῦ παντός κύριος, ἐπειδὴ ἐν τῶ σίτῳ τὸ μὲν ἐδώδιμον τὸ δὲ ἀπορριπτόμενον ἔχεις ἢ τοὺς λίθους μὲν ὡς ἀχρήστους ἀπορρίπτεις καὶ εἶ τι ἄλλο ἐπιμέμικται πρὸς βρώσιν ἀνεπιτήδειον καὶ τὸ ἄχυρον ἀποφύσας καὶ τὸ ζιζάνιον ἀποκρίνας τὸ ὅσον καθαρὸν 27 πρὸς τὴν τοῦ βίου σύστασιν τοῦτο ἐκλεξάμενος; οὕτω τοίνυν ἡ γῆ ἢ μὲν ἐχαρίσθη πρὸς οἴκησιν ἐπιτηδεῖα ἢ βελτίων, ἢ δὲ πρὸς γεωργίαν ἀναγκαῖα, ἄλλη πρὸς βόσκημα τῶν τετραπόδων ἀνείθη. εἰπέ μοι· ἔστι διατάξασθαι ὃ βούλομαι, ἐπειδὴ γέγονα κύριος κατὰ τὴν τοῦ δεσπότου τοῦ κτίσαντός με δωρεάν; Καὶ πληρώσατε. Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς. αὕτη λοιπὸν εὐλογία, αὕτη νομοθεσία, τοῦτο ἀξίωμα τὸ δεδομένον ἡμῖν παρὰ θεοῦ. Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. ἄρα οὐκ ἐπεσημήνω ὅτι ἐλλιπὴς ἦν ἡ ἀπόδειξις; Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἢ βουλή δύο εἶχε· Κατ' εἰκόνα καὶ Καθ' ὁμοίωσιν. ἡ δημιουργία ἐν ἔχει. μὴ ἄλλως ἠβουλήθη καὶ ἄλλως μετεβουλεύσατο; μὴ μεταμέλειά τις τῇ κτίσει παρηκολούθησε; μὴ ἀτονία τοῦ κτίσαντος ἄλλα προελομένου καὶ ἄλλα ποιήσαντος; ἢ ἀδολεσχία ἐν τοῖς λόγοις; τάχα γὰρ 28 τὸ αὐτὸ λέγει Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· εἰπὼν γὰρ Κατ' εἰκόνα οὐκ εἶπε Καθ' ὁμοίωσιν; ὅπερ ἂν ἐκλεξώμεθα, κατηγορήσομεν τοῦ γεγραμμένου. εἶτε γὰρ τὸ αὐτὸ λέγει· παρέλκον ἐστὶ δις τὸ αὐτὸ λέγειν. ἀργὸν ῥῆμα ἐν τῇ γραφῇ λέγειν βλασφημία δεινὴ. ἀλλὰ μὴν οὐκ ἀργολογεῖ. οὐκοῦν ἀναγκαῖόν ἐστι γενέσθαι ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

Διὰ τί οὐκ εἴρηται· Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν; ἠτόνησεν ὁ ποιῶν; ἀσεβῆς ὁ λόγος. μετεμελήθη ὁ προστάσων; ἀσεβέστερον τὸ ἐνθύμημα. ἀλλ' εἶπε καὶ μετεβουλεύσατο; οὐ. οὔτε οὖν ἡ γραφή τὸ αὐτὸ λέγει, οὔτε ὁ δημιουργὸς ἀτονεῖ, οὔτε ἡ βουλή ἐματαιώθη. τίς ὁ λόγος τῆς σιωπῆς; Ποιήσωμεν 29 ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. τὸ μὲν τῇ κτίσει ἔχομεν, τὸ δὲ ἐκ προαιρέσεως κατορθοῦμεν. ἐν τῇ πρώτῃ κατασκευῇ συνυπάρχει ἡμῖν τὸ Κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι θεοῦ, ἐκ προαιρέσεως ἡμῖν κατορθοῦται τὸ Καθ' ὁμοίωσιν εἶναι θεοῦ. τοῦτο δὲ τὸ κατὰ προαίρεσιν δυνάμει ἡμῖν ἐνυπάρχει, ἐνεργεῖα δὲ ἑαυτοῖς ἐπάγομεν. εἰ μὴ προλα βῶν εἶπεν ὁ κύριος ποιῶν ἡμᾶς Ποιήσωμεν καὶ καθ' ὁμοίω 30 σιν, εἰ μὴ τὴν τοῦ γενέσθαι καθ' ὁμοίωσιν δύνάμιν ἡμῖν ἐχαρίσατο, οὐκ ἂν τῇ ἑαυτῶν ἐξουσίᾳ τὴν πρὸς θεὸν ὁμοίωσιν ἐδεξάμεθα. νῦν μέντοι δυνάμει ἡμᾶς ἐποίησεν ὁμοιωτικούς θεῶ. δύνάμιν δὲ δοὺς πρὸς τὸ ὁμοιοῦσθαι θεῶ ἀφῆκεν ἡμᾶς ἐργάτας εἶναι τῆς πρὸς θεὸν ὁμοιώσεως, ἵνα ἰσάγγελος ἦ τῆς ἐργασίας μισθός, ἵνα μὴ ὡσπερ εἰκόνες ὦμεν παρὰ ζωγράφου γενόμενοι εἰκὴ κείμενοι, ἵνα μὴ τὰ τῆς 31 ἡμετέρας ὁμοιώσεως ἄλλω ἔπαινον φέρῃ. ὅταν γὰρ τὴν

εικόνα ἴδης ἀκριβῶς μεμορφωμένην πρὸς τὸ πρωτότυπον, οὐ τὴν εἰκόνα ἐπαινεῖς, ἀλλὰ τὸν ζωγράρον θαυμάζεις. ἵνα τοίνυν τὸ θαῦμα ἕμὸν γένηται καὶ μὴ ἀλλότριον, ἔμοι κατέλιπε τὸ Καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ γενέσθαι. Κατ' εἰκόνα γὰρ ἔχω τὸ λογικὸς εἶναι, καθ' ὁμοίωσιν δὲ γίνομαι ἐν τῷ χρηστὸς γενέσθαι. Γίνεσθε τέλειοι ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν. εἶδες ποῦ ἀπο 32 δίδωσιν ἡμῖν ὁ κύριος τὸ Καθ' ὁμοίωσιν; Ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ἐὰν γένη μισοπόνηρος, ἀμνησί κακος, μὴ μεμνημένος τῆς χθιζῆς ἔχθρας, ἐὰν γένη φιλάδελφος, συμπαθής, ὁμοιωθῆς θεῷ. ἐὰν ἀφῆς τῷ ἐχθρῷ ἀπὸ καρδίας, ὁμοιωθῆς θεῷ. ἐὰν οἶός ἐστιν ἐπὶ σὲ τὸν ἀμαρτωλὸν ὁ θεός, τοιοῦτος γένη ἐπὶ τὸν εἰς σὲ πεπλημμεληκότα ἀδελφόν, τῇ πρὸς τὸν πλησίον εὐσπλαγχνία ὁμοιωθῆς θεῷ. ὥστε τὸ Κατ' εἰκόνα μὲν ἔχεις ἐκ τοῦ λογικὸς εἶναι, Καθ' ὁμοίωσιν δὲ γίνῃ ἐκ τοῦ χρηστότητα ἀναλαβεῖν. ἀνάλαβε Σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ἵνα ἐνδύσῃ Χριστόν. δι' ὧν γὰρ ἀναλαμβάνεις τὴν συμπάθειαν, δι' αὐτῶν Χριστόν ἐνδύῃ καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν οἰκειώσῃ οἰκεῖος ἐγένου θεῷ. οὕτως ἡ ἱστορία παιδευσίς ἐστι τοῦ βίου τοῦ ἀνθρωπίνου. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα· ἐχέτω ἐν τῇ κτίσει τὸ Κατ' εἰκόνα. γενέσθω καὶ Καθ' ὁμοίωσιν· τούτου τὴν δύναμιν ἔδωκεν. εἰ ἐποίησε καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ποῦ σου ἡ χάρις; διὰ τί σὺ ἐστεφανοῦ; εἰ γὰρ ὁ δημιουργὸς τὸ ὄλον 33 ἀπέδωκε, πῶς ἂν σοι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἠνοίγετο; νῦν δὲ τὸ μὲν ἐδόθη, τὸ δὲ ἀτελὲς κατελείφθη, ἵνα σεαυτὸν τελειώσας ἄξιός γένη τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ μισθαποδοσίας. Πῶς οὖν γενώμεθα καθ' ὁμοίωσιν; διὰ τῶν εὐαγγελίων. τί ἐστι χριστιανισμός; θεοῦ ὁμοίωσις κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρώπου φύσει. εἰ ἀνεδέξω τὸ εἶναι χριστιανός, ἐπέιχθητι γενέσθαι ὅμοιος θεῷ, ἔνδυσαι Χριστόν. πῶς δὲ ἐνδύσῃ ὁ μὴ σφραγισάμενος, πῶς ἐνδύσῃ ὁ τὸ βάπτισμα μὴ λαβών, ὁ τὸ ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας μὴ δεξάμενος; ἀποπέμψῃ τὴν πρὸς θεὸν ὁμοίωσιν; εἰ ἔλεγόν σοι· δεῦρο, γενοῦ ὅμοιος βασιλεῖ, οὐκ ἂν εὐεργέτην με ἔκρινας; ἐπειδὴ βούλομαί σε ὅμοιον θεῷ ποιῆσαι, φεύγεις τὸν λόγον τὸν θεοποιοῦντά 34 σε ἐπιφραζάμενος τὰ ὦτα, ἵνα μὴδὲ ἀκούσης τὸν σωτήριον λόγον; Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα. τὸν ἄνθρωπον, φησὶν ἡ γυνή, τί πρὸς ἐμέ; ὁ ἀνὴρ ἐγένετο. οὐ γὰρ εἶπε τὴν ἄνθρωπον, φησὶν, ἀλλὰ τῇ τοῦ ἄρθρου προσθήκῃ τὸ ἀρρενικὸν ἐνέφηεν. ἀλλ' ἵνα μὴ ἀμαθῶς τις τῇ τοῦ ἀνθρώπου προσηγορία ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ἢ μόνου κεχηρημένος, προσέθηκεν· Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. καὶ ἡ γυνὴ ἔχει τὸ Κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγενῆσθαι ὡς καὶ ὁ ἀνὴρ ὁμοίως. ὁμότιμοι αἱ φύσεις, ἴσαι αἱ ἀρεταί, ἄθλα ἴσα, ἡ καταδίκη ὁμοία. μὴ λεγέτω· ἀσθενής εἰμι. ἡ ἀσθένεια σαρκός, ἐν ψυχῇ τὸ δυνατόν ἐστιν. ἐπειδὴ τοίνυν ὁμότιμος 35 ἡ κατὰ θεὸν εἰκών, ὁμότιμος ἔστω ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδειξις. οὐδεμία παραίτησίς ἐστι τῷ βουλομένῳ προφασίζεσθαι ἀσθενὲς τὸ σῶμα. δι' αὐτὸ τοῦτο ἀπλῶς ἀπαλόν, ἀλλὰ διὰ τὴν συμπάθειαν εὔτονον ἐν καρτερίαις, σύντονον δὲ ἐν ἀγρυπνίαις. πότε δύναται ἀνθρώπου φύσις ἀμιλληθῆναι γυναικὸς φύσει καρτερικῶς διαγωγῆς τὸν ἑαυτῆς βίον; πότε τὸ ἐν νηστείαις εὔτονον γυναικῶν μιμήσασθαι δύναται ἄνθρωπος, τὸ ἐν προσευχαῖς φιλόπονον, τὸ ἐν δάκρυσιν δαψιλές, τὸ πρὸς εὐποιίαν ἔτοιμον; εἶδον ἐγὼ γυναῖκα λάθρα κλέπτουσαν καλὰ κλέμματα καὶ ἄνευ τοῦ ἀνδρὸς τὰς εὐποιίας ποιοῦσαν ὑπὲρ ἀνδρὸς, ὑπὲρ αὐξήσεως οἴκου, ὑπὲρ τέκνων διαμονῆς διδοῦσαν καὶ λανθάνουσαν τοῦ ἀνδρὸς τὴν γνῶσιν, ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκβάλλουσαν καὶ αὐτὸν 36 ἀποκρύπτουσαν. ὁ γὰρ ἐποίει, ἐποίει τῷ βλέποντι ἐν τῷ κρυπτῷ οὐ δημοσιεύουσα ἑαυτῆς τὴν εὐποιίαν. ἡ ἀγαθὴ γυνὴ ἔχει τὸ Κατ' εἰκόνα. μὴ πρόσεχε τῷ ἔξω ἀνθρώπῳ, περίπλασμα ἐστὶ τοῦτο. ἡ ψυχὴ καθέζεται ἔνδον ὑπὸ παραπετάσματι καὶ ἀπαλῷ τῷ σώματι. ψυχὴ μέντοι καὶ ψυχὴ ὁμότιμος, ἐν τοῖς παραπετάσμασιν ἡ διαφορά. Θεῷ οὖν ὅμοιος ἐγένου διὰ τῆς χρηστότητος, διὰ τῆς ἀνεξικακίας, διὰ τῆς κοινωνίας, διὰ τοῦ φιλάδελφος καὶ φιλάλληλος εἶναι, μισοπόνηρος, κατακρατῶν τῶν παθῶν τῆς ἀμαρτίας, ἵνα σοι

ὑπάρχη τὸ ἄρχειν. Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. ἐδόθη σοι τὸ ἄρχειν τῶν ἰχθύων τῶν ἀλόγων, ὥστε τοῦ ἀλόγου πάθους ἐγένου ἄρχων.

Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων. παντὸς θηρίου ἄρχεις. τί οὖν, ἐρεῖς, ἐγὼ θηρία ἔχω ἐν ἑμαυτῷ; καὶ μυρία καὶ πολὺν 37 ὄχλον ἐν σεαυτῷ θηρίων ἔχεις. καὶ μὴ ὕβριν εἶναι νομίσης τὸ λεγόμενον. μικρὸν θηρίον ἐστὶν ὁ θυμὸς, ὅταν ἐνυλακτῇ τῇ καρδίᾳ; κυνὸς παντὸς οὐκ ἔστιν ἀγριώτερος; τῇ δὲ δολερᾷ ψυχῇ ὁ δόλος ἐμφωλεύων ἄρκου πάσης φωλάδος οὐκ ἔστι δυσημερώτερος; οὐκ ἔστι θηρίον ἢ ὑπόκρισις; ὁ δὲ ὀξὺς εἰς ὕβριν σκορπίος οὐκ ἔστιν; ὁ δὲ λάθρα εἰς ἄμυναν ὀρμῶν ἐχίδνης οὐκ ἔστι χαλεπώτερος; ὁ δὲ πλεονέκτης οὐκ ἔστι λύκος ἄρπαξ; ποῖον θηρίον ἐν ἡμῖν οὐκ ἔστιν; ὁ θηλυμανῆς οὐκ ἔστιν ἵππος ἐπιμαινόμενος; Ἴπποι, γὰρ φησι, θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν, ἕκαστος ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρεμέτιζεν. οὐκ εἶπεν ἐλάλει τῇ γυναικὶ ἀλλ' Ἐχρεμέτιζεν. μετέθηκεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν διὰ τοῦ πάθους ᾧ προσωκειώθη. πολλὰ οὖν θηρία ἐν ἡμῖν. ἐγένου τοίνυν ἄρχων θηρίων, εἰ τῶν ἔξω ἄρχεις, τὰ δὲ ἔνδον ἀβασίλευτα καταλείψεις; οἷος ἔση τῷ λογισμῷ τοῦ λέοντος μὲν κρατῶν 38 καὶ καταφρονῶν αὐτοῦ τοῦ βρυχήματος, πρίων δὲ τοὺς ὀδόντας καὶ τὴν φωνὴν ἀναρθρον ἀφιεῖς, τοῦ θυμοῦ ἔνδον † ὄλου ὁμοῦ προπεσεῖν φιλονεικοῦντος οὐδὲ καταμένειν ἔνδον συγχωροῦντος; τί τούτου χαλεπώτερον, ὅταν ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ πάθους κρατηθῇ, ὅταν ὁ θυμὸς τὸν λογισμὸν παρωσάμενος αὐτὸς τὴν δυναστείαν τῆς ψυχῆς παραλάβῃ; ἄρχων τοίνυν ἐκτίσθης, ἄρχων παθῶν, ἄρχων θηρίων, ἄρχων ἐρπετῶν, ἄρχων πτηνῶν. μήτε λογισμοὺς ἔχε μετεωροπόρους μήτε κοῦφος ἔσο καὶ ἄστατος τῇ διανοίᾳ. πτηνῶν ἄρχειν ἐκρίθης. ἄτοπος εἶ τὰ μὲν πετόμενα ἰξῶ καταβάλλων, αὐτὸς δὲ κοῦφος ὢν καὶ μετέωρος. μὴ τυφωθῆς, μὴ ὑπεραρθῆς, μὴ μεῖζω φρονήσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μὴ ὑπερφυσῶ ἐπαινούμενος, μὴ δόξαζε σεαυτὸν μηδὲ μέγα τι εἶναι νόμιζε σεαυτόν. ἔση γὰρ οὕτως πτηνὸν ἄστατον ἀστηρίκτῳ τῇ φύσει 39 ὧδε καὶ ὧδε περιφερόμενος. ἄρχε τῶν ἐν σοὶ λογισμῶν, ἵνα γένη ἄρχων τῶν ὄντων πάντων. οὕτως ἢ διὰ τῶν ζῶων δεδομένη ἀρχὴ ρυθμίζει ἡμᾶς πρὸς τὸ ἡμῶν αὐτῶν ἄρχειν. ἄτοπον γὰρ ἐστὶ βασιλευόμενον οἴκοι ἐθνῶν βασιλεύειν, ὑπὸ ἐταίρας κρατούμενον ἔσω δημοσίᾳ πόλεως εἶναι προστάτην. τὰ οἴκοι χρὴ καλῶς διατιθέμενον καὶ τῶν ἔνδον εὐταξίαν κατακοσμήσαντα οὕτω τῶν ἄλλων λαμβάνειν τὴν ἐπιστάσιαν, ἐπεὶ περιστραφήσεται παρὰ τῶν ἀρχομένων ὁ λόγος, ἐὰν ἄκοσμα τὰ οἴκοι καὶ ἀδιάτακτα ἔχη, ὅτι Ἰατρεῖ, θεράπευσον σεαυτόν. ἑαυτοὺς πρῶτον θεραπεύσωμεν. οὐδεὶς μὴ θηράσας λέοντα κατεγνώσθη· μὴ κρατήσας δὲ θυμοῦ καταγέλαστος πάντη. ὥστε ὁ μὲν τοῦ ἰδίου πάθους μὴ περιγενόμενος εἰς κατάγνωσιν ἄγεται, ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς ἀγρίων θηρίων περιγενέσθαι οὐπω μέμψεως ἄξιόν τι πεποικῶς φανήσεται. Ὁ δὲ ταῦτα οἰκονομήσας γραφῆναι κύριος ὁ καὶ τὴν μικρὰν ἡμῶν καὶ ἀσθενῆ γλῶσσαν συγχωρήσας μέχρι 40 τοσοῦτου ὑμῖν ὁμιλῆσαι, ὁ διὰ τῆς ἀσθενοῦς ἡμῶν διανοίας μεγάλους ὑμῖν θησαυροὺς ἐν τοῖς ὀλίγοις ἀποσκιάσμασι τῆς ἀληθείας παραδηλώσας δῶν ὑμῖν διὰ τῶν μικρῶν τὰ μεγάλα, διὰ τῶν ὀλίγων σπερμάτων τὸ τέλειον τῆς γνώσεως καὶ ἡμῖν τῆς προαιρέσεως τὸν μισθὸν ἐντελῆ καὶ ὑμῖν τῆς ἀπολαύσεως τῶν θείων λογίων καρπὸν πεπληρωμένον, ὅτι αὐτῷ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.